

POIMANJE KREPOSTI U POSLOVICAMA HRVATSKOG ILI SRPSKOG, ENGLESKOG I NJEMAČKOG JEZIKA

DANICA ŠKARA
PAVAO MIKIĆ

UDK: 82-91.09
Izvorni znanstveni rad

Filozofski fakultet u Zadru

Primljeno: 1988-02-09

Kreposti, shvaćene kao duševna djelatnost koja je u skladu s razumom, imaju veoma važnu ulogu u životu čovjeka, stvaranju skladnih međuljudskih odnosa. Kako kreposti čine jednu od najbrojnijih semantičkih cjelina u poslovičnom izražavanju, zaslužuju pažnju i detaljniju analizu.

U ovom radu analiziraju se one kreposti (istinitost, ljubav, poštenje, hrabrost, mudrost, pravednost, vjera i nada) koje su našle svoj specifičan izraz u poslovicama hrvatskog ili srpskog, engleskog i njemačkog jezika.

Poslovice koje govore o krepostima, mogu pokazati znatne sličnosti u poimanju pojedinih kreposti u raznim jezicima, i to tako da se pojavljuju potpuno ekvivalentne poslovice i poslovice koje se podudaraju samo u značenju, a razlikuju u leksiku i slikovitosti. Svakako su najbrojnije potpuno različite poslovice koje su nastale kao odraz specifičnosti određene kulture i jezika. Osnovni interes ovog rada je da ukaže na sličnosti i razlike u poimanju pojedinih kreposti.

0. Razlog i cilj rada

Poslovica je, između ostalog, radi svoje upečatljivosti, preciznosti, sugestivnosti i višefunkcionalne primjene, svakako važno sredstvo govora. Stoga ne začuđuje činjenica da gotovo svaki govornik, bilo materinskog bilo stranog jezika, nastoji kako usvojiti tako i u svakidašnjici upotrebljavati što veći broj poslovice, bilo iz manipulativnih, odgojnih ili drugih razloga ili pak da kroz poslovice daje svome govoru intenzivnije značenje.

Poslovice na neki način opisuju raznorazne vidove ljudskog življenja. One su zapravo ogledalo života, običaja, razmišljanja i kulturno-povijesnih zbivanja. Tako postoje poslovice koje opisuju vrijeme, život, smrt, bogatstvo, ženu, društvo i sl. Jedna velika semantička cjelina govori o krepostima, što govori o tome kakvu ulogu imaju kreposti u duhovnom životu čovjeka i međuljudskim odnosima općenito. Na brojnost poslovice o krepostima ukazuju zbirke poslovice kao što su Škarpa, Mieder, Beyer¹ u kojima je izvršena podjela prema značenjskim skupina-

¹ Usp. V. Škarpa, *Hrvatske narodne poslovice*, Šibenik, 1909.

W. Mieder, *The Prentice-Hall Encyclopedia of World Proverbs*, The Prentice-Hall Inc., New Jersey

H. und Annelies Beyer, *Sprichwörterlexikon*, Verlag C.H. Beck München, 1985.

ma. U svrhu ovog rada istraženo je oko 15.000 poslovice u svakom jeziku koji se analizira. Takav korpus je dovoljno reprezentativan da se na osnovu njega može ustvrditi da su poslovice koje opisuju kreposti najbrojnija semantička cjelina. Tako veliki broj poslovice o krepostima, a uz to i njihovo značenje u svakidašnjem govoru, daju, bez sumnje, dovoljan razlog za njihovu detaljniju analizu.

Cilj ovog rada je u tome da pokuša objasniti pojedine kreposti izražene u poslovicama, te ukazati na sličnosti i razlike u poimanju kreposti kod različitih naroda.

1. *Općenito o poslovicama*

Na pitanje što je to poslovice, mnogo je lakše opisno odgovoriti nego dati preciznu i sveobuhvatnu definiciju. Naime, nema jedinstvenog mišljenja o tome što je to poslovice. Budući da u paremiološkoj literaturi postoji veliki broj različitih definicija, ovisno o aspektu s kojeg se promatra poslovice, gotovo je nemoguće dati definiciju koja bi obuhvatila sve njene karakteristike kao što je jezična strana (sintaksa, morfologija, stil), te njena unutrašnja strana (slikovitost, antiteza, paralelizam i sl.), zatim njeno porijeklo itd.²

No, pored činjenice da nije moguće dati jedinstvenu definiciju poslovice, potrebno je istaknuti da je zapravo najvažnija osobina svih poslovice, efekt koji ona izaziva u govoru, tj. za razumijevanje značenja poslovice potrebno je poznavanje konteksta odnosno situacije u kojoj je poslovice upotrebljena. To pitanje je važnije od pitanja njihove definicije, porijekla, autora i sl.

Za poslovice obično kažemo da apsolutizira i vrijeme i prostor, što je čini ahistoričnom i ageografičnom. Međutim, ne može se uvijek za poslovice reći da apstrahira konkretne životne podatke i prostor. Kao prvo, poslovice ponekad može odražavati mišljenje, moral i stav prema nečemu što je važeće samo u određenom poslovično-iskustvenom kontekstu i samo na određenom području.³ Tako npr. poslovice

Miraz djevojku udaje. (Š. 570)

bila je aktualna u onom razdoblju kad je bio običaj da se prilikom udaje kćeri daje veliki miraz.

U raslojavanju poslovice može se ići i dalje, te na temelju istraživanja tvrditi da pojedine društvene cjeline, strukture, grupe, mogu imati svoje karakteristične poslovice. Tako npr. za seosko, zemljoradničko stanovništvo, važnije i brojnije su poslovice koje govore o vremenskim prilikama, sjetvi, životinjama, nego poslovice koje se odnose na urbani život, novac, umjetnost i sl.

² Usp. W. Mieder, *Deutsche Sprichwörter und Redensarten*, Stuttgart, 1979.

B.J. Whiting, „*The Nature of the Proverb*“, in: *Harvard Studies and Notes in Philology and Literature*, 14 (1932)

³ Usp. Friedrich Redlich, „*Sprichwort*“, in: *Deutsche Volksdichtung Eine Einführung*, Leipzig, 1979, 224.

Kod diferencijacije poslovice može se, između ostalog, reći i to da je svaka poslovice odraz svoga doba i sredine u kojoj je nastala.⁴ Tako npr. poslovice

Kud svi Turci tu i čelavi Mujo. (V. 178)

u potpunosti karakterizira vrijeme i prostor svog nastanka, premda se njeno značenje može shvatiti i u modernom govoru.

Osim toga jedna te ista poslovice, ovisno o situaciji i govorniku, može imati više funkcija. Npr.

Sve je dobro što se dobro svrši. (V. 328)

može biti konstatacija, argument ili opravdanje.

Kao drugo, postoje poslovice koje izražavaju općeljudsko iskustvo. One zapravo čine dio kolektivne podsvijesti koja je zajednička većini ljudi. Zajednička iskustvena podloga često uvjetuje istu ili sličnu kako jezičnu tako i sadržajnu stranu poslovice. Npr.

Bez zdravlja nema bogatstva. (N.P.6)

Health is above wealth. (M. 221)

(Zdravlje je iznad bogatstva.)

Gesundheit ist der grosste Reichtum. (B. 215)

(Zdravlje je najveće bogatstvo.)

Ova poslovice funkcionira u velikom broju jezika.

Razlozi istovjetnog ili sličnog formuliranja poslovice mogu biti različiti. Osim posuđivanja koje nastaje kao rezultat jezičnog kontakta, mogući razlog je i zajednički izvor kao što je npr. Biblija i sl.

Krepost, shvaćena kao duševna djelatnost koja je u skladu s razumom, u raznim kulturama se vrlo često vrednuje i iskazuje na isti ili barem sličan način. Tako da poslovice koje govore o krepostima mogu pokazati značajne sličnosti u razmišljanju i moralu kod različitih naroda. To upravo potvrđuje misao N. Chomskog⁵ da se jezici malo razlikuju po organizaciji svoje dubinske strukture, dok su u površinskoj manifestaciji, leksiku, moguće veće raznovrsnosti.

2. Kreposti

Krepost, izvedena od »krepak«,⁶ *Tugend* < *taugen*,⁷ *virtue* < *L. virtus*,⁸ podrazumijeva više značenja. Za ovaj rad potrebno je izdvojiti dva značenja. Jedno od ova dva značenja odnosi se na ljudsku moć, snagu,

⁴ Usp. Werner Krauss, *Die Welt im spanischen Sprichwort*, Leipzig, 1971., 27.

⁵ O mišljenju tipičnom za filozofske gramatičare govori N. Č o m s k i, *Gramatika i um*, Nolit, Beograd, 1979., str. 245.

⁶ *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 33, 1898-1903.

⁷ Jacob und Wilhelm Grim, *Deutscher Worterbuch*, 24, Deutscher Taschenbuch Verlag, Leipzig, 1952.

⁸ *The New Grolier Webster International Dictionary of the English Language*, Grolier, New York, 1974.

sposobnost. Ovo značenje riječi krepak nije relevantno za poslovično izražavanje. Drugo značenje riječi krepost može se promatrati s dva aspekta. Poimanje kreposti u filozofsko-etičkom smislu i poimanje kreposti u teološkom smislu.

U filozofsko-etičkom smislu, pojam kreposti podrazumijeva etičku stranu čovjeka po kojoj on teži prema boljem, ali to može postići samo putem razuma. Prema mišljenju Sokrata,⁹ čovjek u svojoj naravi, kroz svoje znanje, teži ka savršenijem. Ovdje postoji recipročni kauzalitet između znanja i kreposti. Pitanje koje ostaje neriješeno jeste i to da li se kreposti stječu ili su one urođene? Ovo pitanje povlači drugo, a to je da li se kreposti s vremenom mogu izgubiti ili promijeniti? Ako mogu, na koji način? Odgovor na ova i slična pitanja prelazi interese ovog rada, a njihovo rješavanje nije cilj članka.

U teološkom smislu, krepost znači izvjesnu osobinu ljudske volje koja je postojano okrenuta na dobro, to je zapravo naklonost prema dobru koja je data kao dar svakom čovjeku. Kardinalnim krepostima Platona (pravednost, hrabrost, razboritost, umjetnost), u teologiji se dodaju, prema T. Akvinskom,¹⁰ još tri skolastičke kreposti: vjera, nada i ljubav, koje čine ravnotežu sa sedam glavnih grijeha.

Pojam kreposti se u raznim povijesnim epohama različito tretira. Tako npr. skolastika ističe prirodne kreposti koje su svojstvene čovjeku kao biću *sui generis*. Period renesanse i humanizma sve više naglašava krepost kao svojstvo čovjeka koje mu omogućava skladan i human život.

Kreposti koje su iskazane u poslovicama spomenutih jezika, ne promatraju se kroz prizmu teologije niti filozofsko-etičkog poimanja ljudskog življenja. Dakle, u ovom radu analiziraju se one kreposti koje su našle svoj specifičan izraz u poslovicama raznih naroda, a pod krepošću se ovdje podrazumijeva svaka pozitivna ljudska osobina koja omogućuje skladan i manje problematičan međuljudski odnos.

Kreposti u kojima se najčešće govori u poslovicama su sljedeće: istinitost, ljubav, poštenje, hrabrost, mudrost, pravednost, vjera i nada. Ostale kreposti su zastupljene u malom broju i stoga nisu uzete u obzir prilikom analize.

Iz obimnog korpusa poslovice koje govore o krepostima s raznih aspekata, bilo se je veoma teško odlučiti za jedan kriterij koji bi se mogao konzekventno provoditi u odnosu na sve kreposti.

U interesu što detaljnije analize, korpus poslovice koje govore o krepostima, ograničen je prema sljedećem kriteriju: u obzir su uzete samo

⁹ B. Waldenfels, *Das sokratische Fragen*, Meisenheim, 1961.

¹⁰ A. Weidemann, *Metaphysik und Sprache: eine sprachphilosophische Untersuchung zu Thomas von Aquin und Aristoteles* Freiburg und München, 1975.

one poslovice koje opisuju krepost samu po sebi, tj. koje daju njene osnovne karakteristike, npr.

Istina je ljudski nakit. (Vit. 11)

Stoga poslovice kao što je npr.

Tko zna što je pravda, ne hodi na pravdu. (Š. 273)

nije mogla doći u obzir jer opisuje jedan drugi aspekt kreposti, a ne daje njene opće karakteristike.

3. Analiza poslovice o krepostima

Poslovice koje su odabrane prema prethodno navedenom kriteriju, analiziraju se na način da se najprije navodi mjesto koje pojedina krepost zauzima, s obzirom na brojčanu zastupljenost u odnosu na cjelokupni korpus ili u odnosu na ostale kreposti. Naime, brojčana zastupljenost je važan parametar kod određivanja važnosti i uloge koju pojedine kreposti imaju u određenoj kulturi ili u međuljudskim odnosima, općenito. Nakon toga, prikazuje se, kontrastira i analizira odnos poslovice u pojedinim jezicima. U stvari, istražuju se sličnosti i razlike poslovice koje pripadaju različitim kulturama. Ekvivalencija poslovice iskazuje se na sljedeći način:

- a) potpuna ekvivalentnost izraza, sadržaja i slikovitosti
- b) potpuna ekvivalentnost samo u sadržaju dok su evidentne razlike u leksiku i slikovitosti
- c) nema ekvivalencije jer se radi o potpuno različitim poslovicama koje su zastupljene samo u jednom govornom području.

3.1. Istinitost

Pod istinom se ovdje podrazumijeva *adequatio rei et intellectus*, što znači podudaranje izrečenog i stvarnog. Poslovice koje opisuju ovu krepost nisu jednako brojne u sva tri jezika. U odnosu na ostale kreposti, istina je najviše zastupljena u poslovicama njemačkog jezika, znači stoji na prvom mjestu, dok u engleskom i hrvatskom ili srpskom jeziku zauzima tek treće mjesto.

Kao rezultat istovjetnog poimanja istine javljaju se ekvivalenti. Potpunu ekvivalenciju izraza, sadržaja i slikovitosti pokazuje samo engleski i hrvatski ili srpski jezik, i to samo u jednoj poslovi:

Istina je nakit. (Vit. 11)

Truth is a jewel. (M. 498)

(Istina je nakit.)

Međutim, postoji veći broj poslovice koje su sadržajno identične, a razlikuju se u leksiku i slikovitosti. Ova ekvivalentnost je zastupljena u sva tri jezika:

Tko istinu gudi, guda lom ga po prstima biju. (V. 153)

Truth has a scratched face. (M. 498)

(Istina ima izgrebano lice)

Wer die Wahrheit geigt, dem schlägt man die Fiedel auf den Kopf.

(B. 651)

(Tko istinu gudi, guda lom ga po glavi udaraju.)

Pravda (istina) će isplivati. (Vit. 11)

Truth lies on the surface of the things. (M. 499)

(Istina je na površini svih stvari.)

Die Wahrheit bleibt oben. (B. 651)

(Istina ostaje gore.)

Postoji ova vrsta ekvivalencije, i to samo u dva jezika, npr. hrvatski ili srpski — engleski:

Istina suncem sja. (Š. 112)

Truth shines in the dark. (M. 499)

(Istina i u mraku sjaji.)

Istina je lijepa, ali nije draga. (Š. 111)

Even truth may be bitter. (M. 497)

(I istina može biti gorka.)

U svakoj laži pola istina. (Š. 112)

Half the truth is often a whole lie. (M. 497)

(Pola istine je cijela laž.)

hrvatski ili srpski — njemački:

Reci istinu, razbit će ti glavu. (Š. 111)

Die wahrheit geht mit verbundenem Kopf. (B. 651)

(Istina ide sa zavijenom glavom.)

U gore navedena dva jezika postoji mnogo manji broj poslovice koje iskazuju ovu ekvivalenciju nego što je to slučaj u druga dva jezika engleski — njemački:

Every truth is not good to be told. (M. 497)

(Svaku istinu nije dobro reći.)

Es ist nicht immer gut, die Wahrheit zu sagen. (B. 651)

(Nije uvijek dobro istinu govoriti.)

Truth need no colours. (M. 497)

(Istinu ne treba bojati.)

Die wahrheit bedarf keiner Schminke. (B. 651)

(Istinu ne treba šminkati.)

U ova dva jezika ima veći broj ekvivalenata, nego u drugoj mogućoj kombinaciji.

Najveći broj poslovice se ne može usporediti. One su jezično i značenjski specifične i nemaju svog semantičkog ekvivalenta u drugoj kulturi. Međutim, one se mogu prevesti i u potpunosti shvatiti u drugom jeziku.

hrvatski ili srpski:

Istina omrazu porađa. (Š. 111)

Istinu traži, pravicu važi. (Š. 112)

Može i lažac istinu. (Š. 113)

engleski:

Truth tries. (M. 499)

(Istina pokušava.)

Truth needs not many words. (M. 499)

(Istini ne treba mnogo riječi.)

Truth is the daughter of time. (M. 499)

(Istina je kćerka vremena.)

njemački:

Die wahrheit ist der beste Advokat. (B. 651)

(Istina je najbolji advokat.)

Wahrheit, Rahrheit. (B. 651)

(Istina, rijetkost.)

Wahrheit kann man nicht kaufen. (B. 651)

(Istina se ne može kupiti.)

3.2. Ljubav

U najširem smislu naziva se ljubavlju naklonost, afinitet, interes koji se osjeća za bilo koje lice, pa i stvari, umjetnost, nauku itd. To je zapravo stožerna krepost koja mora biti u skladu s ostalim krepostima. Poslovice koje opisuju ovu krepost pokazuju brojčanu nadmoć, što govori u prilog tome da je to krepost koja igra važnu ulogu u duhovnom životu čovjeka. Analizom korpusa utvrđeno je da je i ova krepost najviše zastupljena u poslovicama hrvatskog ili sprskog jezika, stoji na drugom mjestu od osam kreposti, a zanimljiva je činjenica da ona i u engleskom i njemačkom jeziku zauzima također drugo mjesto.

Vrlo mali broj poslovice pokazuje totalnu ekvivalenciju u sva tri jezika, npr.

Ljubav je slijepa. (Š. 167)

Love is blind. (S. 140)

Die Liebe ist blind. (B. 367)

Totalna ekvivalencija engleskog i njemačkog jezika iskazana je u većem broju poslovice npr.

Love and cough cannot be hid. (M. 285)

(Ljubav i kašalj sakriti se ne mogu.)

Liebe und Husten lassen sich nicht verbergen. (B. 368)

Where is love there is faith. (E.P. 491)

(Gdje je ljubav, tu je i vjera.)

Wo Liebe ist, da ist auch Vertrauen. (B. 367)

Postoji veći broj poslovice koje imaju ekvivalenciju sadržaja, a podudaraju se parcijalno u leksiku i slikovitosti.

Nekada su ovakve poslovice zastupljene u sva tri jezika, a nekada samo u dva.

hrvatski ili srpski-engleski-njemački:

Ljubav je puna i meda i jeda. (Š. 167)

Love is a sweet torment. (M. 286)

(Ljubav je slatko mučenje.)

Liebe und Ehe ist voll Honig und Wehe. (B. 368)

(Ljubav i brak su puni meda i jeda.)

Ljubav ljubav hvata. (Š. 165)

Love begets love. (E. P. 489)

(Ljubav dobija ljubav.)

Liebe weckt Liebe. (B. 368)

(Ljubav budi ljubav.)

Ljubav srama ne pozna. (Š. 167)

Love sees no faults. (M. 287)

(Ljubav greške ne vidi.)

Die Liebe fragt nicht, ob sich's schickt. (B. 366)

(Ljubav ne pita za pristojnost.)

hrvatski ili srpski i njemački:

Velika ljubav brže omraza. (Š. 169)

Grosse Liebe, grosser Schmerz. (B. 367)

(Velika ljubav, velika bol.)

Kašalj, šuga i ljubav sakriti se ne može. (Š. 167)

Liebe und Husten lassen sich nicht verbergen. (B. 369)

(Ljubav i kašalj sakriti se ne može.)

hrvatski ili srpski i engleski:

Tko ljubi straši se. (Š. 167)

Love is full of fear. (M. 286)

(Ljubav je puna straha.)

Ljubav i gospodstvo društva ne trpe. (Š. 167)

Love and friendship like no fellowship. (M. 285)

(Ljubav i prijateljstvo ne vole društvo.)

engleski-njemački:

Love does much, money does everything. (M. 286)

(Ljubav može puno učiniti, a novac sve.)

Geld kann viel, Liebe alles. (B. 367)

(Novac može puno, ljubav sve.)

Love needs no teaching. (E. P. 492)

(Ljubav ne treba učenja.)

Liebe braucht keinen Lehrer. (B. 367)

(Ljubav ne treba učitelja.)

Odras specifičnosti kulture i razmišljanja o ljubavi zastupljen je u velikom broju poslovice u svakom jeziku:

hrvatski ili srpski:

Ljubav za ljubav, a sir za pare. (Š. 166)

Duga ljubav štetna i sramotna. (Š. 166)

Ljubav ženska, mreža vražja. (Š. 166)

Sama ljubav brzo iščezne. (Š. 166)

engleski:

Love is free. (E. P. 490)

(Ljubav je slobodna.)

Love is not found in the market. (E. P. 491)

(Ljubav se ne nalazi na tržnici.)

Love is the fruit of idleness. (E. P. 491)

(Ljubav je plod besposlenosti.)

njemački:

Der Liebe ist kein Wind zu kalt. (B. 367)

(Ljubavi ni jedan vjetar nije hladan.)

Wer lebt ohne Liebe, der ist lebendig tot. (B. 369)

(Tko živi bez ljubavi, on je i u življenju mrtav.)

Was Liebe will, das will sie bald. (B. 368)

(Što ljubav hoće, hoće odmah.)

3.3. Poštenje/čast

Poštenje je svojstvo onoga koji je moralno ispravan, čestit, istinoljubiv, savjestan. Poslovice koje govore o ovoj kreposti su najbrojnije u engleskom jeziku, a u odnosu na ostale kreposti, statistički gledano, nalaze se na trećem mjestu u sva tri jezika.

Poslovice koje pokazuju potpunu identičnost izraza, sadržaja i slike ne postoje u sva tri jezika, što zapravo govori o različitom shvaćanju ove kreposti kod različitih naroda. Međutim, u njemačkom i engleskom postoji potpuno podudaranje u poimanju ove kreposti, tako da imamo izvjestan broj poslovice u ova dva jezika koje pokazuju totalnu ekvivalenciju kao npr.:

Honour is the reward of virtue. (E. P. 382)

(Poštenje je nagrada kreposti.)

Ehe ist der Tugend Lohn. (B. 117)

Honour once lost never returns. (M. 233)

(Čast jednom, izgubljena nikada se ne vraća.)

Verlorene Ehr' kommt nimmer mehr. (B. 118)

Better poor with honour than rich with shame. (M. 232)

Besser arm mit Ehren als reich mit Schanden. (B. 117)

(Bolje siromašan i častan nego bogat i sramotan)

U odnosu na totalnu ekvivalenciju, broj poslovice koje pokazuju parcijalnu ekvivalenciju je razmjerno veći, npr.

hrvatski ili srpski-engleski-njemački:

Poštenjak, vjekovnjak. (Š. 19)
Honesty lasts longest. (M. 231)
(Poštenje najduže traje.)
Lob und Ehr' veralten sehr. (B. 118)
(Hvala i poštenje ostare.)

hrvatski ili srpski-engleski:

Poštenje je najbolja korist. (Š. 19)
Honesty is the best policy. (M. 231)
(Poštenje je najbolje načelo.)
Poštenje je pretežnije od novca. (Š. 19)
Honour is much dearer than money. (M. 231)
(Poštenje je draže nego novac.)

hrvatski ili srpski-njemački:

Prepošten, nepošten. (Š. 19)
Allzuviel Ehre ist eine halbe Schande. (B. 116)
(Previše poštenja je pola sramote.)
Poštenje je pretežnije od novca. (Š. 15)
Ehre geht vor Gut und Geld. (B. 117)
(Poštenje ide ispred dobara i novca.)

engleski-njemački:

Honours change manners. (M 233)
(Čast mijenja navike.)
Die Ehre verändert den Menschen. (B. 117)
(Poštenje mijenja čovjeka.)
Great honours are great burdens. (M. 233)
(Velike časti su veliki teret.)
Viel Ehre, viel Last. (B. 118)
(Mnogo časti/poštenja, mnogo obaveza.)

Poslovice koje se ne poklapaju niti jezično niti semantički, a mogu se razumjeti i u drugoj kulturi, i kod ove su kreposti najbrojnije. Drugačija iskustvena podloga uvjetuje stvaranje drugačijih slika prilikom opisivanja te kreposti.

Poslovice koje govore o poštenju, a specifične su za hrvatski ili srpski jezik jesu:

Poštenje najjače korijenje. (Š. 19)
Vrh poštenja nije časti. (Š. 19)
Poštenje življenje (Š. 19)
Veće valja poštenje nego vas svit (Š. 20)

engleski:

Honesty is a fine jewel, but much out of fashion. (M. 231)
(Poštenje je lijep nakit, ali nije u modi.)
Beauty and honesty seldom agree. (E. P. 381)
(Ljepota i poštenje se rijetko slažu.)
There is more honesty in a penny than in five pounds. (M. 231)
(Ima više poštenja u peniju nego u pet funta.)

njemački:

Des Mannes Wort, des Mannes Ehre. (B. 117)

(Čovjekova riječ, čovjekovo poštenje.)

Ehre hat Neid zum Gefährten. (B. 117)

(Poštenju je pratilac zavist.)

Ehre und Geld treibt alle Welt. (B. 117)

(Poštenje i novac pomiču svijet.)

3.4. Hrabrost/junaštvo

Hrabrost je ona ljudska krepost koja, prema Aristotelu, čovjeku omogućava kako da podnosi bol tako i da djeluje, i to kako se čovjeku dolikuje i kako mu razum nalaže. Ova krepost nije tako česta tema u poslovicama kao što se moglo očekivati. U odnosu na ostale kreposti hrabrost zauzima u njemačkom jeziku četvrto mjesto, u hrvatskom ili srpskom peto, a u engleskom šesto mjesto. Upadljivo je da poslovice koje opisuju ovu krepost pokazuju mali broj i totalne parcijalne ekvivalencije. Konkretno govoreći, totalnu ekvivalenciju imaju samo neke poslovice njemačkog i engleskog jezika, npr.

Who has no courage must have legs. (M. 87)

(Tko nema hrabrost ima noge.)

Wer keinen Mut hat, muss gute Beine haben. (B. 408)

(Tko nema hrabrosti ima noge.)

Fortune favours the bold. (E. P. 87)

(Sreća hrabrima pomaže.)

Dem Mutigen hilft das Glück. (B. 409)

(Sreća hrabrome pomaže.)

Kontrastivna analiza poslovice koje govore o hrabrosti u navedenim jezicima pokazuje da je relativno mali broj poslovice koje su identične po značenju, a razlikuju se u leksiku i slikovitosti, kao što je bio slučaj i s totalnom ekvivalencijom. Dakle, parcijalne ekvivalencije nema u sva tri jezika nego samo u dva, npr. hrvatski ili srpski-njemački:

Ne boji se junak smrti. (Š. 418)

Der Tapfere fürchtet den Tod nicht. (B. 577)

(Hrbar se ne boji smrti.)

Smionu čovjeku sreća dava ruku. (Š. 420)

Dem Mutigen hilft das Glück. (B. 409)

(Sreća hrabrome pomaže.)

hrvatski ili srpski-engleski:

Smionu čovjeku sreća dava ruku. (Š. 420)

Fortune favours the bold. (E. P. 73)

(Sreća je naklonjena hrabrima.)

engleski-njemački:

Courage beats the enemy. (M. 87)

(Hrabrost pobjeđuje neprijatelja.)

Mut hat Kraft. (B. 408)

(Hrabrost ima snagu.)

Velike razlike u poimanju ove kreposti kod navedenih jezika najbolje su iskazane velikim brojem specifičnih poslovice koje se u potpunosti razlikuju u leksiku i slikovitosti. Dakle, nepodudaranje u poimanju ove kreposti je najveće u odnosu na ostale kreposti izražene u poslovicama, npr. hrvatski ili srpski:

Mahnito junaštvo gotova propast. (Š. 201)

Čija busija toga i junaštvo. (Š. 206)

Bez društva nema junaštva. (V. 12)

U potrebi junaštva ne traži. (Š. 234)

engleski:

Boldness is a royal power without a crown. (M. 39)

(Hrabrost je kraljevska moć, ali bez krune.)

Boldness is blind. (M. 39)

(Hrabrost je slijepa.)

Courage ought to have eyes as well as arms. (M 87)

(Hrabrost mora imati oči isto kao i oružje.)

njemački:

Junges Blut hat Mut. (B. 408)

(Mlada krv ima hrabrost.)

Mut ist die beste Ehr. (B. 409)

(Hrabrost je najbolja obrana.)

Mut macht alles gut. (B. 408)

(Hrabrost čini sve dobrim.)

Wenn der Mut weg ist, taugt der Mann nichts. (B. 408)

(Kad hrabrost nestane čovjek ne znači ništa.)

3.5. Mudrost/znanje/razboritost

Mudrost je također stožerna krepost imanentna čovjeku i kao takva zauzima vidno mjesto i u poslovicama, jer se same poslovice često nazivaju »narodna mudrost«. Pod ovom krepošću se ovdje podrazumijeva više prirodna nadarenost čovjeka nego stečeno znanje. Analiza poslovice ipak pokazuje da mudrost u poslovičnom izražavanju nema jednako mjesto niti ulogu u sva tri jezika.

U odnosu na ostale kreposti mudrost zauzima vidljivo mjesto u hrvatskom ili srpskom jeziku (1. mjesto), dok u engleskom zauzima drugo, a u njemačkom treće mjesto.

Identično poimanje ove kreposti ne postoji u sva tri jezika. Postoji samo nekoliko primjera u hrvatskom ili srpskom i engleskom jeziku koji se u potpunosti podudaraju, npr.

Bolje znanje nego imanje. (Š. 558)

Better wit than wealth. (M. 535)

(Bolji je razum nego imanje.)

Knowledge is better than riches. (M. 262)

(Bolje je znanje nego imanje.)

Parcijalna ekvivalencija nije zastupljena u velikom broju poslovice, što je također odraz različitog shvaćanja ove kreposti.

hrvatski ili srpski-engleski-njemački:

Ko mnogo zna mnogo i pati. (V. 162)

He that increases knowledge, increases sorrow. (M. 263)

(Tko povećaje znanje, povećaje i tugu.)

Klugheit macht Sorgen. (B. 318)

(Mudrost/znanje donosi brigu.)

hrvatski ili srpski-engleski:

Nije sva mudrost u jednom čovjeku. (NP. 23)

All the wit of the world is not in one head. (M. 535)

(Sva mudrost svijeta nije u jednoj glavi.)

Mudrost svijetom vlada. (Š. 198)

He who has knowledge has power. (M. 262)

(Tko ima znanje ima i vlast.)

hrvatski ili srpski-njemački:

Premudrost velika-prava ludost. (Š. 202)

Unütze Klugkeit ist doppelte Torheit. (B. 318)

(Beskorisna mudrost dupla glupost.)

Glava više valja nego snaga. (Š. 198)

Kligheit geht über Stärke. (B. 318)

(Mudrost stoji iznad snage.)

njemački-engleski:

Wer klug ist, schweigt. (B. 317)

(Tko je mudar, šuti.)

No wisdom to silence. (M. 533)

Najbrojnije su poslovice koje govore o znanju, a odraz su specifičnosti određene kulture.

hrvatski ili srpski:

Mudrost je trpjeti što se trpjet ima. (N. P. 27)

Od znanja ne boli glava. (N. P. 27)

De su kola mudrosti tu su i dvoja ludosti. (V. 85)

Lijepa pamet veliko blago. (Š. 198)

engleski:

Knowledge is no burden. (M. 262)

(Znanje nije teret.)

Knowledge comes through practice. (M. 262)

(Znanje dolazi s praksom.)

Without knowledge without sin. (M. 262)

(Bez znanja nema grijeha.)

njemački:

Bei grossem Glück ist wenig Klugheit. (B. 318)

(Kod velike sreće je malo mudrosti.)

Die Klugheit ist die Tapferkeit der Alten. (B. 319)

(Mudrost je hrabrost starih.)

Klugheit und Witz sind ein guter Besitz. (B. 319)

(Mudrost i vic je dobro bogatstvo.)

Zanimljiva je konstatacija da su poslovice koje na specifičan način opisuju pojedine kreposti ustvari mnogobrojne, no poslovice koje opisuju mudrost na ovakav način po brojnosti su na drugom mjestu.

3.6. Pravednost

Pod ovom krepošću se podrazumijeva čvrsta i stalna volja da se svakom dade njegovo pravo. O pravednosti se najviše govori u poslovicama engleskog jezika, zatim hrvatskog ili srpskog i njemačkog jezika. U odnosu na ostale kreposti pravednost je u hrvatskom ili srpskom na trećem mjestu, tj. izjednačena je s istinom i poštenjem, dok je u engleskom i njemačkom jeziku ova krepost tek na petom mjestu.

Od istraženog korpusa postoji samo u jednoj poslovice totalna ekvivalencija u sva tri jezika, dok potpuna ekvivalencija u bilo koja dva jezika ne postoji.

Hrvatski ili srpski — engleski:

Pretjerana pravda, velika nepravda. (Š. 273)

Rigorous justice is often injustice. (M. 256)

Die grösste Gerechtigkeit ist die grösste Ungerechtigkeit. (B. 208)

Ekvivalentne poslovice koje imaju isto poimanje ove kreposti, a razlikuju se u odabiru leksika i slikovitosti, također su izrazito malobrojne. Budući da postoji samo po jedan primjer ove ekvivalencije, i to u hrvatskom ili srpskom i engleskom i hrvatskom ili srpskom i njemačkom, može se reći da poslovice koje opisuju ovu krepost stoje na zadnjem mjestu s obzirom na totalnu i parcijalnu ekvivalentnost u odnosu na ostale kreposti.

Hrvatski ili srpski — engleski:

Pravda će isplivati. (Š. 273)

Justice like the oil, will come to the surface, however deeply you have sunk it. (M. 256)

(Pravda, kao ulje, ispliva na površinu, bez obzira koliko je zaroniš.)

hrvatski ili srpski — njemački:

Sila i pravda ne idu zajedno. (Š. 325)

Wo Gewalt Her ist, da ist Gerechtigkeit Knecht. (B. 208)

(Gdje vlada sila, tu je pravednost rob.)

Naravno, da svaki jezik ima i svoje specifične poslovice od kojih navodimo samo neke.

Hrvatski ili srpski:

Duša je pravda. (Š. 272)

Pravda je davno poginula. (Š. 325)

Pravda sreću doma gradi. (Š. 328)

engleski:

Everyone prizes justice but shuts the door when it comes. (M. 256)

(Svatko hvali pravdu, ali zatvara vrata kad dođe.)

There is justice in the world, but it is blind. (M. 256)

(Ima pravde u svijetu, ali je slijepa.)

Justice knows no friendship. (M. 256)

(Pravda ne poznaje prijateljstva.)

njemački:

Die Gerechtigkeit hat lahme Füße. (B. 208)

(Pravednost ima spore noge.)

Gerechtigkeit macht Unterschiede. (B. 208)

(Pravednost pravi razlike.)

Wenn man die Gerechtigkeit biegt, so bricht sie. (B. 208)

(Kad se pravda savija, lomi se.)

3.7. Vjera

Vjera se ovdje shvaća, prema Platonovu učenju, kao preteča jednog filozofsko-znanstveno utvrđenog znanja. Ova krepost je najbrojnije zastupljena u poslovičnom izražavanju engleskog jezika. U odnosu na ostale kreposti zastupljena je u malom broju, tako npr. u hrvatskom ili srpskom jeziku je na četvrtom mjestu, u engleskom na petom i u njemačkom na šestom mjestu.

S obzirom na ekvivalenciju kako totalnu tako i parcijalnu i ova krepost spada u one kreposti koje su po broju poslovice, kao npr. hrabrost i mudrost, više opisane specifičnim nego istovjetnim poslovicama.

Postoji samo jedna poslovice koja je ekvivalentna u engleskom i njemačkom jeziku:

Faith can move mountains. (M. 148)

(Vjera može brda pokrenuti.)

Der Glaube kann Berge versetzen. (B. 220)

Kod parcijalne ekvivalentnosti postoji u istraženom korpusu jedna poslovice za sva tri jezika i nekoliko poslovice za hrvatski ili srpski i engleski jezik, npr. hrvatski ili srpski-engleski-njemački:

Tko suviše vjeruje brzo dovjeruje. (Š. 210)

Quick to believe is quickly deceived. (M. 28)

(Tko brzo vjeruje brzo se i prevari.)

Wer leicht glaubt, wird leicht betrogen. (B. 221)

(Tko lako vjeruje biva lagano i prevaren.)

hrvatski ili srpski — engleski:

U nevjeri vjerovanja nema. (Š. 302)

No faith with heretics. (M. 148)

(Nema vjere u heretika.)

Što čuješ, ne vjeruj, što vidiš, to vjeruj. (V. 405)

Believe not all you hear. (M. 28)

(Ne vjeruj sve što čuješ.)

Budući da je ova krepost u poslovicama pojedinih jezika relativno malo zastupljena, postoji, prema tomu, manji broj poslovice koje na specifičan način opisuju ovu krepost.

Hrvatski ili srpski:

Vjera mjera. (V. 39)

Više vrijedi vjerovanje nego imanje. (Š. 302)

engleski:

In trust is truth. (M. 498)

(U vjerovanju je istina.)

In trust is treason. (M. 496)

(U vjerovanju je izdaja.)

njemački:

Glaube ist nicht Wissenschaft. (B. 220)

(Vjera nije znanost.)

Glaube leidet keinen Zweifel. (B. 220)

(Vjera ne boluje od sumnje.)

3.8. Nada

Nada je onaj temeljni osjećaj čovjeka koji stoji u suprotnosti razočaranju. Moguće je na osnovu analiziranog materijala zaključiti da poslovice o nadi ima najviše u njemačkom jeziku, zatim u engleskom i na kraju u hrvatskom ili srpskom jeziku. U odnosu na ostale kreposti nada je u njemačkom jeziku na trećem mjestu, u engleskom na četvrtom, a u hrvatskom ili srpskom na zadnjem mjestu. Sama statistika navodi na zaključak da ne postoje totalne podudarnosti.

Izvjestan broj poslovice se pak slaže u sadržaju, a razlikuje u leksiku i slikovitosti.

Hrvatski ili srpski-engleski-njemački:

Ufanje, zlo uzdanje. (Š. 490)

Hope and expectation are a fool's income. (M. 234)

(Nada i očekivanje su nadoknada glupima.)

Die Narren macht die Hoffnung reich. (B. 272)

(Glupe nada čini bogatijim.)

Nada je zla žena. (S. 490)

Hope is a great deceiver. (M. 234)

(Nada je veliki izdajnik.)

Bei Hoffnung ist immer Zweifel. (B. 272)

(Kod nade je uvijek sumnja.)

engleski — njemački:

Hope helps. (M. 234)

(Nada pomaže.)

Hoffnung hilft Lasten tragen. (B. 272)

(Nada pomaže nositi terete.)

Svakako, i ova krepost zastupljena je u najvećem broju sa specifičnim poslovicama.

Hrvatski ili srpski:

Tko je nadu izgubio taj se ubio. (Š. 486)

Živa želja pusta nada. (Š. 606)

Tko o nadi žive zaliće se maglom. (Š. 487)

engleski:

Great hopes make great men. (M. 234)

(Velike nade čine velike ljude.)

Hope is a good breakfast but a bad supper. (M. 234)

(Nada je dobar doručak ali loša večera.)

njemački:

Die Hoffnung ist der Trägheit Tochter. (B. 272)

(Nada je kćerka lijenosti.)

Die Hoffnung ist ein süßes Leiden. (B. 272)

(Nada je slatko mučenje.)

Mit der Hoffnung wächst der Mut. (B. 273)

(S nadom raste hrabrost.)

4. Zaključak

Na temelju izloženog, moguće je zaključiti da postoje znatne sličnosti u poimanju kreposti kod različitih naroda. Razlike koje su se pojavile mogle su se i očekivati, jer se radi o jezicima koji pripadaju različitim kulturama. Sličnosti u poimanju kreposti, između ostaloga, pokazuju da je ljudska misao u velikoj mjeri univerzalna i kao takva prinudno ograničava raspon mogućih varijacija u različitim jezicima.

Totalna ekvivalencija je malobrojna, dok je ekvivalencija sadržaja, tj. konceptualizacije kreposti, relativno česta pojava u sva tri jezika koji se uspoređuju. Potpuno različite poslovice koje su nastale kao odraz specifičnosti određene kulture i jezika su također brojne i daju specifičan karakter navedenim krepostima.

Kao rezultat statističke analize navodimo sljedeću tabelu iz koje je vidljiva zastupljenost pojedine kreposti u određenom jeziku i odnos iste u odnosu na ostale kreposti.

	Hrv.	Engl.	Njem.
Istina	3	1	1
Hrabrost	5	6	4
Vjera	4	5	6
Ljubav	2	2	2
Nada	6	4	3
Poštenje	3	3	3
Mudrost	1	2	3
Pravednost	3	5	5

Interesantna je činjenica da je mali broj poslovice koje su identične u sva tri jezika. Ovamo spadaju istina, pravednost, ljubav, dok ostale kreposti ne pokazuju ovakvo podudaranje.

Totalnu ekvivalenciju pokazuju više poslovice engleskog i njemačkog jezika, i to kod kreposti kao što su ljubav, poštenje, hrabrost, vjera, dok samo kod mudrosti postoji ekvivalencija hrvatskog i engleskog jezika.

Naravno da su kod ovih poslovice najbrojnije zastupljene one koje govore o pojedinim krepostima na način svojstven pojedinom narodu. Interesantno je također istaknuti da su kreposti koje se najmanje podudaraju u sva tri jezika sljedeće: hrabrost, mudrost i nada. Kod ostalih kreposti redosljed nije tako uočljiv, jer se podudaraju u podjednakoj mjeri.

Literatura

- Beyer, H. und Annelies, 1985. *Sprichwörterlexikon*, Verlag C.H. Beck, München (u tekstu skraćeno kao B.)
- Karadžić, V.S. *Srpske narodne poslovice i druge različne kao one u običaj uzete riječi*, Noli, Beograd, 1972. (skraćeno kao V.)
- Kirshenblatt — Gimbett, B., "Toward a theory of proverb meaning", *Proverbium*, 22: 821-827
- Mieder, W. 1979. *Deutsche Sprichwörter und redensarten*, Stuttgart.
- Mieder, M. 1982. *International Proverb Scholarship: An Annotated Bibliography*, New York, Garland Publishing
- Mieder, W. 1988. *The Prentice-Hall Encyclopedia of World Proverbs*, The Prentice-Hall Inc., New Jersey (skraćeno kao M.)
- McKane, W. 1970. *Proverbs. A New Approach*, London, SCM Press
- Narodne poslovice* (ured. Dušanka Perović) 1964. Rad, Beograd (skraćeno kao N.P.)
- Norrick, Neal R. 1985. *How Proverbs mean: Semantic Studies in English Proverbs*, Mouton, Berlin
- The Oxford Dictionary of English Proverbs* (Rev. by F.P. Wilson) 1970. Oxford, At the Clarendon Press (skraćeno kao E.P.)
- Röhrich, L. Mieder, W. 1977. *Sprichwort*, Sammlung Metzler, Stuttgart
- Simpson, John, 1985. *The Concise Oxford Dictionary of Proverbs*, Oxford University Press, Oxford
- Škarp, V. 1909. *Hrvatske narodne poslovice*, Šibenik
- Naše narodne poslovice*, (uredio D. Vitošević) 1980. Jugoreklam, Ljubljana (u tekstu skraćeno kao Vit.)

Danica Škara-Pavao Mikić: VIRTUES IN PROVERBIAL EXPRESSIONS OF SERBO-CROATIA, ENGLISH AND GERMAN

S u m m a r y

Virtues, taken as an activity of the soul which is in harmony with wit, play an important role in the life of man and his harmonious relationship with others.

Because of a large number of proverbs concerning virtues, they deserve attention and a detailed analysis.

In this article the authors analyse virtues like truthfulness, love, honesty, bravery, wisdom, justice, faithfulness and hopefulness, which have found their specific expression in proverbs of Serbo-Croatian, English and German.

Proverbs, dealing with virtues in various languages, might show some similarities in comprehension of those virtues in such a way that one can find proverbs which are total equivalents and proverbs equivalent only in meaning and different in lexis and conception. The largest group of proverbs are those proverbs which are completely different, showing specific features of a certain culture and language.

The main interest of this article is to show those similarities and differences in comprehension of virtues in various languages.